

notitieboekje 0, 1956/1957

(editie: Cees de Boer)

2.7.1956

een gesprek met r. vanavond over schilderen en de betekenis ervan voor mij zelf, geeft me de gedachte in dat het nuttig is dit dagboek bij te gaan houden, omdat ik mijn notities over het schilderen en haar zin, dan misschien beter kan ontwikkelen. later {teruglezend} kan ik dan ook beter zelf mijn achtergrond opsporen, eventueel. misschien heeft het ook nog een ander doel, maar dit dagboek moet z'n raakpunt in het werk houden, en niet verdwalen in m'n eigen amazone-gebied

de quintessence van een gesprek met e.: het schilderen scheidt mij een gelegenheid tot bestaan.

dat wil zeggen, het zoeken in het werk naar een zin (het ordenen of ontbinden, etc.) vormt voor een belangrijk deel de zin van mijn bestaan. het ontleent voor mij zijn betekenis voor een belangrijk deel aan deze bezigheid. al het andere, hoe ingrijpend en van invloed op m'n leven ook, doet dat niet.

in het diepste is het misschien een zin voor ordening. breken en bouwen naar een eigen orde. maar die ook meer moet zijn, het moet ook kunnen opgaan voor anderen: het moet helpen bouwen (eventueel: breken kan ook bouwen zijn).

{geen datum}

kunst - een levenswijze.

de hoogste vorm: mondriaan noemt kunst vervangingsmiddel in overgangperiode. dan het leven zelf in een hoogste vorm.

22.10.1956

poging tot definiëring:

"kunst is kunst voorzover het bijdraagt (of bijdroeg) aan de ontdekking van het menselijk-zelf (en het menselijk zelf in het grotere verband)."

of bijdroeg - is dit juist? is kunst, die niet meer bijdraagt, alleen maar bijdroeg, nog kunst?

{geen datum}

een kunstwerk is die creatie die verder doordringt dan de normale beschouwing. de kunstenaar heeft zijn wezen zozeer in zijn schepping weten te leggen dat degenen, die het werk ondergaat, behalve de genieting die hij ondervindt, er dieper door wordt aangetast.

hierdoor is het dus slechts voor een beperkte groep mogelijk een zeker kunstwerk te "ondergaan" omdat bij anderen het dieper gaande contact ontbreekt. vandaar de voorliefde voor het werk van een bepaalde kunstenaar. voor mij is het objectief beschouwen van een kunstwerk dus onmogelijk.

6.11.1956

n.a.v. een plaatwerk over chinese schilderkunst waarvoor ik plotseling tegenzin begon te voelen: de chinezen waren in hun filosofie realisten. ze plaatsten de mensen in het landschap. ze kenden dit landschap ("berg en water") waarden toe en beschouwden de mens als onderdeel daarvan. weliswaar onbewogen, als de bomen. maar ook er niet boven uitkomend, ook als de bomen.

na m'n aanvankelijk enthousiasme, vorig jaar, voor de chinese kunst en lao-tze, is m'n tegenzin verklaarbaar: ik begon me af te vragen, nu, of de chinezen, aangenomen dat ze realisten waren, ook pessimisten waren. en, daardoor de vraag: zijn alle realisten geen pessimisten!!

in elk geval is de tegenzin tegen de eerst zo bewonderde schilders verklaard: een eigen weerstand tegen deze gedachte, dit pessimisme, dat ik niet wil aanvaarden omdat ik geloof in toch iets meer, iets beters. ...zelfs al zou onze west-europese beschaving en cultuur bezig zijn te sterven. ze vervalt dan tóch niet in de kringloop, maar levert nieuw materiaal voor de voortgang.

14.11.1956

ik ben enkele dagen terug in amsterdam in het stedelijk museum geweest. een tentoonstelling aquarellen van jordens die ik wat slordig en vluchtig vond en eigenlijk toch heel mooi. met summiere bijna nonfiguratieve schets{techniek} van landschappen. zijn werk verliest niet het verband met de natuur.

verder een expositie van nieuw beelden. wéér verscheen wagemaker als belangrijke figuur. verder o.a. constant, wolvecamp, boogaart e.a. o.a. rooskens. armando.

het bracht me weer op de gedachte dat onze civilisatie in neergaande lijn is. we zijn over het hoogtepunt heen (waar lag het ??) en ook zij die aan onze cultuur deelnemen, werken in wezen aan de weg omlaag. soms misschien bewust. zoals ik zelf bijv. toen ik nog durfde, d.w.z. geen gezin had. want er zijn consequenties.

armando: peinture criminelle.

{bram} boogaart: muurvlak-achtige doeken zoals in parijs.

ik denk ook soms aan de jeugd in st. germain. ze laten passeren en nemen toch deel. bij ondergang van de stad, zouden ze dan niet als wilden verder kunnen leven!

5.12.1956

romantiek in de moderne kunst? in moderne kunst is romantiek, zo niet een groot deel romantiek is. neem de tachisten. bijv. bogaart. is het niet een avontuur de waarden in het gevaarlijke te zoeken? want om de schoonheid van het oude, "vuile", gedegenereerde, decadente te zoeken ("what is rubbish") is een avontuur. het bedrijven van avontuur {is} mijns inziens romantiek. het gevaar is er aanwezig, in de vorm van "jezelf er in verliezen". (zoals lautrémont!). de verering die sommigen voor lautrémont hebben, wijst in dezelfde richting.

mondriaan niet. hij probeert het af te wijzen en een andere weg te zoeken. koel, beheerst. de anderen voelen de tekortkomingen ervan. voelen zichzelf te kort schieten, en keren om.

het cultuurlandschap biedt geen romantische inspiratie meer. maar veel abstracten vinden nog een laatste avontuur in hun geestelijke arbeid. sommige symbolisten trachten ook de romantiek in hun werken naar voren te laten komen: 't noodlot bij willink. baders in omgeving vol fabrieken van {fernand léger}. etc.

{hugo} ball spreekt over "eine flucht aus der zeit" - dat ligt ook in dit verband. de vlucht is hier een romantische daad.

8.12.1956

ik weet dat het proces waaraan ik deelneem er een is van afbraak. de afbraak van onze cultuur. van hetgeen waar we valselijk in geloofd hebben. het is ruimte maken. maar niet voor een nieuwe opbouw, maar voor een nieuw proces dat ook ten einde zal lopen. alles zet zich voort. en wat meer? maar het er niet bij laten zitten! positief zijn in het negatieve. breken was vals was. misschien dat er nog iets overblijft, wat {niet vals} is. en {als} dat er niet is - dan is de daad van afbraak althans als impuls nog eerlijk geweest.

misschien komen we de cirkel uit, in tegengestelde richting. (het nooit opgeven? - lautrémont: "ik heb het leven ontvangen als een wond maar heb de zelfmoord verboden deze wond te genezen.") toch nieuwe waarden zoeken in die afbraak: "what is rubbish."

een bouwsynthese is niet meer mogelijk. ik zoek naar een synthese van de braak. ik kan het bouwen niet serieus meer bedrijven. {...} de toekomst is een fantoom geworden.

10.12.1956

het heden is niet minder fantoom. de kwestie is er een van onzekerheid. het niet weten. we breken niet alléén. we zijn ook bezig midden in de braak te staan om midden in de gevaren de symptomen ervan te onderzoeken en beschrijven. veelal is er een rechtstreekse moraliteit aanwezig.

is het gefascineerd worden door het veld van onderzoek dan wellicht een gevaar? misschien dienen wij om te tonen. dan mag je gefascineerd zijn door het negatieve. dan heeft sandberg tòch gelijk: de tijd in beeld brengen. de zieken die de diagnose stellen! en wijzen of vinden we dan ook weer de weg of richting naar de gezondheid? want we zijn ziek! is dit wel romantiek? dit is ernst!

15.12.1956

humor is ook ernst, soms.

19.12.1956

schilderen is me niet alleen bevrediging van behoefte. het is ook dienstbaarheid. en het leveren van bijdrage is een behoefte.

ben het er met mezelf nog steeds niet over eens hoeveel romantiek er zit in de moderne schilderkunst. vermoedelijk veel minder dan ik eerst dacht!

23.12.1956

je denkwijze wordt nogal eens sterk beïnvloed door je levensinstelling. ik voel me nu bijna "volwassen", in de zin als gisors het zei, in het einde van malraux' "la condition humaine." al {mijn} beschouwingen zijn daardoor nu beïnvloed of misschien zelfs {er aan} onderworpen. als ik ergens het tekort van het redelijk denken voel (met een behoefte in die richting!!) dan is het nu. een complexiteit als het huidige leven laat zich niet zo eenvoudig benaderen als geheel! hier zou een geheel nieuwe methode voor moeten gevonden worden. kunstenaars kunnen hierbij niet meer dan de helpende hand bieden. en is het alles nog wel zinvol? ooit geweest? vooruitgang?

1/2.12.1956

in huizinga's "in de schaduwen van morgen" lees ik: "in 100 vormen van gezags- en rechtsstelsel configureeren zich altijd opnieuw de mensengroepen, wier streven naar een heil zich manifesteert in een cultuur." en ik dacht aan de tentoonstelling van groep 54 - nieuw beelden, die zo "miskend" is. "configureert" zich dat streven ook niet daar? oh, juist, bij armando in zijn, juist in zijn "peinture criminelle". zoals ook in lautrémont! hoe oneens ik het ook hier en daar met huizinga ben (bijna: durf te zijn!!), nu bij eerste lezing, {iets} verder, vind ik al weer iets dat onmiddellijk inhaakt bij wat ik van sommige dingen denk en waarbij ik óók weer lautrémont kan halen: "cultuur betekent beheerschen van natuur."

eind dec. 1956

lees in hugo ball "die flucht aus der zeit" op p.7: "sein (frank wedekind) bemühen war, die letzten reste einer ehemals fest gegründeten zivilisation und sich selbst auf dem theater ins nichts aufzulösen."

en verderop: "bei goltz sah ich bilder von hauser, meidner, rousseau und jawlensky. sie illustrierten den satz: primum videre, deinde philosophari. hier waren gesamt ausdrücke des lebens erreicht ohne dem umweg durch den intellekt. der intellekt als eine verruchte welt war ausgeschaltet. paradisische landschaften brachen hervor."

18.1.1957

ik schilder veel de laatste tijd. wel 4 à 5 doeken in een week, en hoedt me daarbij voor uitputting. zou {met} zorg meer kunnen doen wellicht. maar wát doe ik? wát beeld ik? is het ook nodig dit te weten? maar je moet je bezigheden toch kunnen verantwoorden? ben ik bezig iets waar te maken? wat? en is er iets waar te maken? de werkelijkheid is waar te maken zou je zeggen. maar wát is deze werkelijkheid: de kwestie van hoe deze ervaren wordt speelt een belangrijker rol in het waarmaken, in het beelden ervan, dan de werkelijkheid zelf. alleen een ervaring is beeldbaar. of emotie eventueel. opgewekt, veroorzaakt door de werkelijkheid. maar deze zelf gaat verborgen achter de beleving die je zelf niet in de hand hebt. mogelijk is beelden een poging tot leren kennen. en kennis is (ik zou het vroeger misschien niet gezegd of zelfs bestreden hebben) het uiteindelijke doel. omdat weten het geluk schenkt de onzekerheden weg te schuiven. in een leven waarin de onzekerheden niet storend op de voorgrond treden zal dus ook de problematische kunst afwezig zijn, omdat de functie ervan ontbreekt.

29.1.1957

kunst zou volgens het bovenstaande dus eenzelfde functie hebben als wetenschap. alleen de methode is verschillend. en ik geloof in deze methode. kunst en wetenschap hebben beide hun eigen gebied, voor een belangrijk deel althans, in het "gelukkigmaken" van "de mensheid". (wetenschap zal kunst niet kunnen vervangen omdat 't andere registers heeft. kunst kan de noodzaak van wetenschap, als ze goed is, wellicht veelal voorkomen! het kan ontdoen van angst en vertrouwen wekken. (bach!) maar dit is allemaal erg speculatief.)

lees vanavond in mondriaan: "Voor alles is een oorzaak, maar die kennen we niet altijd! Kennen, weten, is geluk".

in een notitie op 18 jan. schreef ik ook zoiets, alleen niet zo positief. ben erg blij het te lezen bij hem.

30.1.1957

echte kunst en de ware wetenschap streven dus toch naar een gezamenlijk doel.

11.2.1957

{...}

14.2.1957

kunst is (wellicht) een beeldend (ver-beeldend) vormgevend zoeken naar onze levensdrijfveren. d.w.z. mystiek? d.w.z. wetenschap? in elk geval kennisdrang tot grondslag hebbend.

16.2.1957

sprak vanmiddag met r. ook hij vond inderdaad dat in onze westerse kunst de mens in het middelpunt staat, soms in beeld, soms in beelding. in oosterse kunst is dat in het algemeen zo niet. chinezen plaatsen soms mensen in het landschap, maar dan alleen als object, zoals een boom of os. tussen bergen en rivieren schijnen ze te willen zeggen dat {mensen} maar een onderdeel zijn en nooit meer.

3.3.1957

kunst is, geloof ik nu te kunnen definiëren: kunst is filosofische betrachting in beeldende of verbeeldende (verbeelde) vorm.

d.w.z. dus: het is ook "begeerte naar wijsheid": wijsbegeerte (dat is niet gelijk aan wijsheid).

in kunst kan in a-moraliteit een grote moraal aan de dag treden. tegengestelde waarden zijn dus ook waardevol.

bijv. in lautrémont; bij armando in zijn "peintures criminelles". de tekening van het tegendeel kan grote schoonheid oproepen. onwaarde kan herwaardeerd worden tot waarde. "what is rubbish" ?

leugen kan uit waarheidsdrang geuit worden. vernietiging kan bedoeld zijn als schepping (herscheping). dwaasheid is soms grote ernst.

4.3.1957

als ik het bovenstaande overlees doet het me sterk denken aan lao-tze. in elk geval qua methode van uitdrukking.

8.3.1957

de wet van baas becking: "alles is overal, maar het milieu selecteert" is ook van toepassing op schoonheid. (en dus ook op kunst).

11.3.1957

vrijdag bij jaffé geweest. zei o.a. naar aanleiding van mijn werk: "toen klee 35 was, was hij nog altijd de vroege klee. hij bereidde zich voor op het werk dat hij later zou doen." goed (en ook een beetje triest) om jezelf voor te houden.

8.4.1957

in de inleiding van stärke bij diens vertaling van lautrémonts "maldoror" lees ik op het einde: "gij lezer, wilt niet vergeten dat de stemmen die gij in dit werk verneemt, slechts komen uit uw eigen ongekende. wees niet bevreesd. wie naar de stem der schoonheid luistert, zal ook in dezen doolhof veilig zijn."

een opmerking die voor mij verder gaat dan maldoror alleen.

12.4.1957

een citaat uit kakuzo okakura, "het boek van de thee" (1931) (over taoïsme en zennisme): "de dynamische strekking van hun filosofie legde meer nadruk op het proces, door hetwelk de volmaaktheid werd gezocht dan op de volmaaktheid zelf. werkelijke schoonheid kon alleen worden ontdekt door iemand, die in den geest het onvolledige vervolledigde. de kracht van het leven en van de kunst lag in hare mogelijkheid tot groei."

15.4.1957

abstractie heeft voor mij alleen dan waarde wanneer dit weer terugkomt op de aardse werkelijkheid. met andere woorden bijdraagt tot de verhouding van onszelf met hetgeen waarin we leven (of kunnen leven). (ik denk hierbij b.v. aan khayyam).

29.4.1957

op "natuur en kunst" in het stedelijk museum amsterdam, hang ik in het zaaltje japanse voorwerpen: voel me daar erg door geveid (of herkend?).

zelf geloof ik dat een eigen stijl veelal ook een beperktheid inhoudt, die de levendigheid van geest uitschakelt, een soort onbeweeglijkheid inhoudt.

5.5.1957

vrijheid. de beheersing van de vrijheid, de angst ervoor, is afkomstig van de vrees voor eenzaamheid. het alleenstaan. en men scheidt zich een gebondenheid waar gemeenschap gewenst wordt; als surrogaat scheidt men een gebondenheid. (maar lees dostojewski!) als wij anderen naast ons wisten, als in een gemeenschap, niet gezelschap, dan was er geen vrees nodig. dan was er geen gebondenheid nodig. de taak van de intellectueel is daarom niet zich verder als individu te handhaven alleen (als vorm van verzet), maar allereerst om banden te leggen van mens tot mens, van groep tot groep. streven naar bijstand. niet naar afstand.

als ik naga waarmee ik in mijn werk tot nu toe ben bezig geweest, is het (in betrekkelijk korte perioden):

1e persoonlijke expressie.

2e vormgeving en vormonderzoek.

3e vorm geven aan de idee van de schoonheid van het asociale, het lelijke, etc. (onder invloed van lautrémont) en materiaal onderzoek.

4e uiten van natuurverlangen, met de wens tot overbrenging van een idee daarachter.

5e het zoeken naar het voor ieder verstaanbaar beeld(schrift), en

6e zoeken naar de achtergronden van het begrip leven, uiting geven aan een beleving van essenties van veelvormigheden.
(volgorde chronologisch)

erg duidelijk is dit nog niet gezegd. bij 3e moet bijv. staan "waardering van het niet (meer) gewaardeerde, waardering van het wit dat tegenover het zichtbare zwart moet staan. regressie ook." materiaalonderzoek (invloed van lautrémont).

8.5.1957

vinkenoog & andreus, bundel "tweespraak" - lees daarin van simon:

geen oorsprong meer ontdekken,

geen tempels in de wildernis,
maar de naakte ruïnes van een stad.

9.5.1957

waar vroeger alleen gewerkt werd aan de instandhouding van het leven zelf (eigen leven, nakomelingschap), is nu tijd vrij gekomen om daar niet langer genoeg aan te hebben en wordt gezocht naar een hoger doel. we vergeten hierbij dat we toch nooit verder kunnen dan ons oorspronkelijke doel. alle verdieping of verbetering moet het ten slotte met hetzelfde uitgangspunt en dezelfde kansen doen.

we kunnen niet méér dan levend zijn in dat wat levend is (en nog steeds is dat moeilijk genoeg. alleen de omstandigheden zijn veranderd, de eigenlijke feiten zijn gelijk gebleven).

31.5.1957

een van de belangrijkste voorwaarden waaraan een samenleving moet voldoen is de mogelijkheid van ontplooiing (voorwaarde voor ontwikkeling) van de individuele mens. voldoet ze hier niet aan (bijv. {vanwege} politieke en economische gerichtheid) dan schiet ze te kort. ontwikkelt ze zich in een andere richting, dan is dit een negatieve ontwikkeling. alleen de (zedelijk positieve) ontwikkeling van het individu biedt mogelijkheden voor de ontwikkeling van een maatschappij. alleen deze ontwikkeling, deze evolutie kan haar en ons zin geven. vrees voor vrije keuze is een negatieve tendens.

1.6.1957

zee en bos breng je nooit tot een eenheid.

10.6.1957

een lijn is altijd een lijn, alleen de richting schept verschillen.

: er zijn geen grondverschillen, alleen richting geeft een onderscheid, voor de periode dat deze afwijkt van de andere(n).

: veelheid is een eenheid in oorsprong en totaliteit. alleen een gedeeltelijk beelden (en wij zien meestal gedeelten) is als veelheid herkenbaar. maar dit is niet de volle werkelijkheid en bijgevolg ook niet ten volle waar.

mondriaans wereldbeeld is soms heel dicht bij de waarheid.

beweging is leven.

11.6.1957

de serie waar ik nu mee bezig ben, is een duidelijk voorbeeld van wat ik o.a. doe: via het abstracte, uit het "ongerichte" de natuurlijke verschijningen leren kennen en daartussendoor (zie notities van gisteren) de aard van het geheel leren kennen. ik grijp eerder terug dan ik vooruitga.

(p.s. hoe is zonder geschiedenis vooruitgang mogelijk? historie levert bouwstenen. we zijn hard vooruitgevlogen op sommige punten. nu moeten we ook verbanden onderhouden - of herstellen.)

ik verlang soms naar de ruïnes maar geloof niet meer in ze. dat wil zeggen: wel in de kans op verwerkelijking, maar niet meer op hun arcadisch milieu, dat we erin wensen. ruïne-wensen ontstaan niet uit een complex van haat en verlangen naar vereenvoudiging en vrijheid van plichten. maar wie kan de verantwoording dragen van ruïnes?

vernietiging scheidt niet, het maakt hoogstens ruimte voor nieuw bouwen.

elk nieuw begrip vernietigt in meer of mindere mate het voorafgaande, ook al leidde het tot dit nieuwe.

meestal voldoen de dingen die ik maak aan de begrippen waarmee ik bezig ben te denken.

Het terugwerken van abstracte naar concrete verschijningsvorm, is zeer wel mogelijk een tijdsverschijnsel!

16.6.1957

volledige vrijheid heeft men niet te bezitten. men heeft slechts de gelegenheid (= vrijheid) te hebben deze te kiezen. elke vrijheid moet een doel hebben. het moet altijd een vrijheid tot iets zijn. hiervoor is soms een vrijheid van nodig. de keuzemogelijk{heid} is echter het belangrijkste. zodra iemand de keuzekans ontbreekt of is ontnomen, moet zo'n toestand, indien hij algemeen is, doorwerken en ontaarden in starheid (of wellicht anarchie! een morele anarchie dan). voor ontwikkeling (negatief en positief) is de keuzekans nodig, het is de grondslag ervoor. zonder dat kunnen er moeilijk veranderingen plaatsvinden.

19.6.1957

in de kunst moet men zich nooit laten leiden tot dienstbaarheid, ten vermaak van de bourgeois. "épater les bourgeois" is een nuttig streven. kunst heeft een ander doel dan het vermaken van een zelfgenoegzaam publiek.

kunst heeft als doel gedachten, ideeën te (helpen) ontwikkelen. dit is alleen voor de groten. de overige kunstenaars hebben vooral de taak van overdracht, mededeling (en eventueel: detailuitwerking).

24.6.1957

van w. is zo langzamerhand geworden tot een typische vertegenwoordiger van een zekere (europese) mentaliteit die overwonnen zal moeten worden en waartegen ook wij, abstracte schilders, met ons werk de strijd aangebonden hebben. ook dada deed reeds veel goeds op dit punt, maar werkte te veel alleen maar op het épateren. wij zullen nu ook de taak van overtuigen krijgen: niet eenvoudig!

28.6.1957

ik heb de tentoonstelling "fasen" niet gezien en weet dus niet wàt het was. ik heb vertrouwen in alechinsky omdat chelimski, een van de weinige die voor mij uit de "salon de mai XII" naar voren kwam, hem waardeert. en alechinsky was bij "fasen" vertegenwoordigd.

ik heb hier het "liga bulletin" juni 1957 van de "liga nieuw beelden". constant nieuwenhuijs lucht daarin zijn hart er over. o.a.: "perverse begeerte naar een verweerde huid, impotente angst voor de glanzende ongerepte jeugd van roestvrijstaal, een kamertjes-zonde onder een bloemetjes-behang, dat is de laatste fase voor hun einde. die vluchtte in de rimboe. na een stijl zonder expressie en een expressie zonder stijl, nu een fase zonder expressie en zonder stijl. leven wij in deze fase? neen, in deze fase wordt niet geleefd. we leven in een wereld van electriciteit, vol dynamiek, waarin een cultuur geboren wordt. waar is de cultuur? de cultuur is ver van musea en concertzaal, ver van de kunstenaarsgroepen. de cultuur is daar waar hij hoort te zijn: in het dagelijks leven, waar we lopen en rijden, dansen en eten en slapen. de wereld is veranderd sinds van gogh."

laat hij. het zijn epigonen van mondriaan. maar dan van een klasse die zijn grootheid niet verder uitdraagt. veel liga leden kunnen zich dit aantrekken. wat heeft constant te zeggen van armando, boogaart, zelfs van rooskens, appel, zelfs wagemaker? wat wil hij? laat hij ingenieur worden. laat hij ijzeren gevaarten oprichten. de stuwing van (nee, niet van "stuwing"!) gabo krijgt hij niet. die leeft!

ik weet dat ik nu machteloze phoenixen maak en weet dat de aarde méér biedt. maar ik kies gabo's aarde, eventueel appel's aarde (maar in de eerste plaats mijn aarde), maar niet die van ijzer (roestvrij) met plastic waar constant over schijnt te denken. ik laat me niet castreren voor het gevang dat hij schijnt voor te staan. armando bijv. wil vermoorden. en terecht. ik ook. de burgerlijke kamertjes-zin, juist, en degenen die hun afkomst schijnen te vergeten. dat deed dada ook. wat interesseert mij monumentaliteit. ik wil het leven wel ruimte helpen geven. maar gewoon. lees claus bijv., die zegt: leef. lees Dostojewski bijv., die zegt: iedereen heeft het goede. dit moeten we uitbuiten, gelegenheid geven, vrijheid schenken. dit is socialisatie. ik voel te kort te schieten in wat ik nu zeg. en mogelijk ook in wat ik doe, maar mijn doel is niet hetzelfde als dat van constant.... al deel ik zijn tegenzin voor hen die bang zijn voor socialisatie. die wanneer ze praten over hun individualiteit en het behoud ervan, altijd op geld uitkomen. en die met hun vrijheid niets anders willen dan in hun huisje zitten. en die het niet interesseert zich dienstbaar te maken aan anderen. zij zijn de impotenten. misschien meent constant het niet zo kwaad, maar dan had hij duidelijker moeten zijn.

4.7.1957

soms waait in vlagen de omgeving van mij af en het skelet blijft over.

25.7.1957

in alle menselijke verhoudingen is het geven van gelegenheid tot vertrouwen en achting van de ander, het belangrijkste. ik kwam er op door gesprekken met een zoon van de plaatsvervangend gouverneur van nieuw guinea, en met r. en een pakistaan mr. c.k. uit deze gesprekken hield ik die conclusie over. de "kolonialisten" zijn nu verontwaardigd over de gang van zaken. ze zeggen dat die oosterling niet betrouwbaar is. ik geloof dat ze niet onbetrouwbaarder zijn dan zij, dat kan niet. zij (de kolonialisten) hebben nooit gelegenheid gegeven tot vertrouwen. alles was eigenbelang, ook het goede. in de kunst en in de verhouding kunst-publiek, en omgekeerd, zien we soortgelijke problemen.

onderwaardering roept weerstanden op!

durven vertrouwen en aanleiding geven daartoe. zichzelf blijven. vertrouwen. achting voor alle waarden en niet alleen de eigen waarden. dat zijn de dingen die op elk gebied moeten overheersen, mijns inziens, vóórdat er van iets goeds in het samenleven gesproken kan worden.

"de tijd van de eenzijdige bewegingen is voorbij" zei lucebert.

31.8.1957

onvolledig en oneindig kunnen {zich aan} ons voordoen in hetzelfde beeld en als verschijnsel niet te onderscheiden zijn!!

18.9.1957

het verlangen naar de ruïnes. de poëzie van de "ruïnes van een stad" is wellicht het verlangen naar de beheersing van de angst, die schuilt achter en het voedsel vormt voor... onze vooruitgang. onze vooruitgang is opgebouwd uit vrees, uit behoefte aan zekerheid, door het ontbreken van zekerheid.

het verlangen naar natuur is hierbij het verlangen naar een eenheid van leven.

ik heb niet veel tegen vooruitgang. maar het biedt geen nieuwe zekerheid. we geloven niet meer in het leven zelf, wantrouwen het. ikzelf ook! maar ik zou anders willen.

19.9.1957

Kunst, in zijn beste vorm, is een levensuiting in eenheid met het geheel. in dat stadium moet leven dan ook kunst zijn. hoever ben ik daar dan nog van af, mijn, beter: ons leven kunst te doen zijn. toch moeten we daarnaar streven.

25.9.1957

"il n'y a pas pour moi une réalité intérieure, une réalité extérieure, - ce sont deux aspects d'une réalité unique." etienne hajdu, XXe siècle nr. 9, p. 31.

8.10.1957

wandeling gemaakt in mist en maanlicht. de chinese landschappen zijn niet van china. het is een kwestie van zien... zoals de chinezen het zagen. vanavond was alles zo vol van wat zij schilderden. eigenlijk had ik tot het verdwijnen van de maan buiten moeten blijven.